

Sebastian Tempczyk
Księgozbiór Sebastiana Tempczyka
e-mail: ksiegozbior.s.tempczyk@prokonto.pl

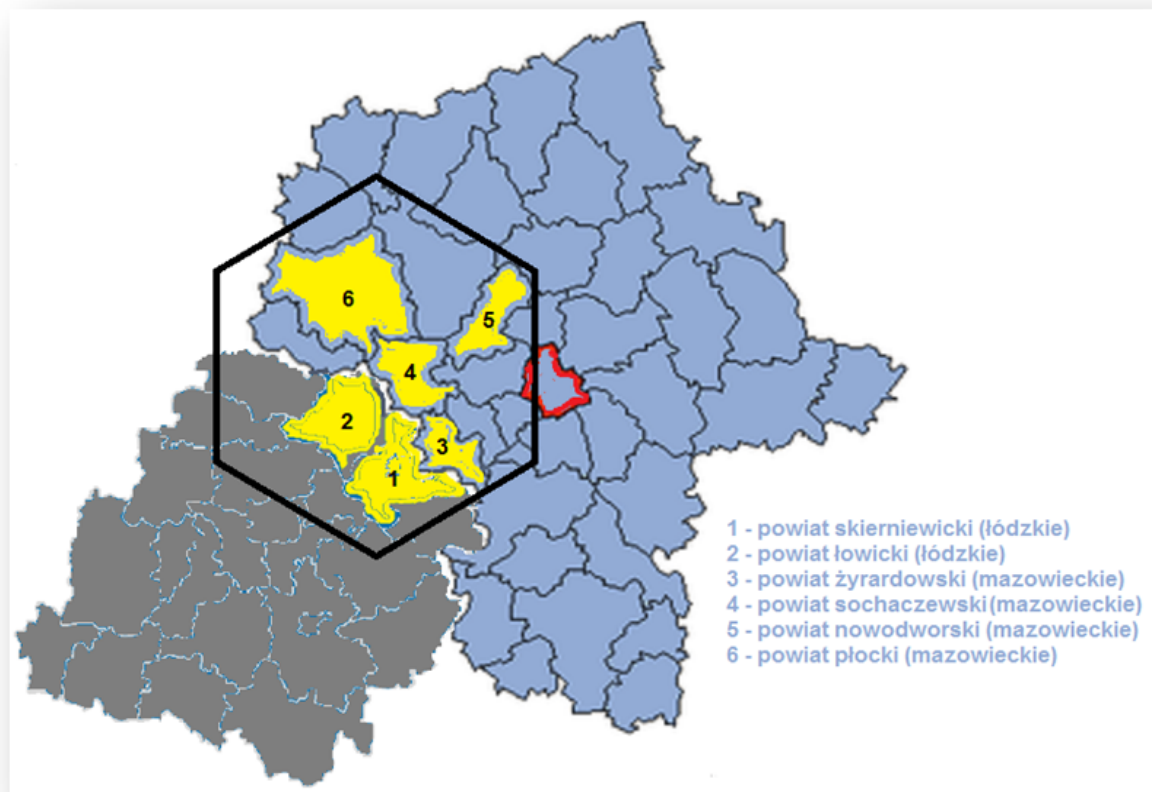
Księgozbiory muzealne w Sochaczewie, Rybnie, Skierniewicach i Wyszogrodzie

Streszczenie: Definicje pojęć „biblioteka muzealna” i „księgozbiór muzealny” są podstawę czerpią z usytuowania w strukturze organizacyjnej danego muzeum. Księgozbiory muzealne w Sochaczewie, Rybnie, Skierniewicach i Wyszogrodzie mają w swoich zasobach liczne publikacje o charakterze specjalistycznym i regionalnym. Informacje o ich zbiorach zostały zebrane w drodze ankiety mailowej oraz wywiadu bezpośredniego.

Słowa kluczowe: biblioteki muzealne; księgozbiory muzealne; Biblioteka Naukowa Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą; Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie Oddział w Rybnie k. Sochaczewa; Izba Historii Skierniewic i Towarzystwa Przyjaciół Skierniewic; Muzeum Wisły w Wyszogrodzie; badania ankietowe

Na wstępie należy rozważyć znaczenie dwóch kluczowych pojęć „biblioteka muzealna” oraz „księgozbiór muzealny”, używanych często zamiennie. Elementem kluczowym w definicji obu tych pojęć jest miejsce w strukturze organizacyjnej danej placówki muzealnej. Idąc tym tropem, za **bibliotekę muzealną** uznać należy każdą wyodrębnioną jednostkę organizacyjną muzeum, której głównym zadaniem jest gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie zgromadzonych w muzeum książek. Taki charakter mają m.in. biblioteki Muzeum Mazowieckiego w Płocku oraz Muzeum w Łowiczu. Natomiast **księgozbiór muzealny**, nazywany również „zbiorami bibliotecznymi”, jest to określenie używane na oznaczenie zgromadzonego w danym muzeum zbioru, kolekcji książek i innych publikacji, które nie stanowią odrębnej jednostki organizacyjnej. W tym znaczeniu „księgozbiory muzealne” są wszystkie księgozbiory opisane w niniejszym artykule, bez względu na ich szczególną nazwę.

Ze względu na brak literatury przedmiotu dotyczącej prezentowanych księgozbiorów, w celu uzyskania informacji statystycznych autor posłużył się ankietą, która zawierała sześć pytań, dotyczących głównie informacji ogólnych o tematyce zbiorów, ich liczebności i historii. Ankietę rozesłano drogą mailową do dziewięciu bibliotek muzealnych zlokalizowanych najbliżej miejsca zamieszkania autora, czyli do muzeów w Sochaczewie, Rybnie, Wyszogrodzie, Skierniewicach, Żyrardowie, Łowiczu, Płocku, Nieborowie oraz Nowym Dworze Mazowieckim.

Il. 1. Wyznaczony teren badań. W rezultacie informację uzyskano z powiatów oznaczonych na mapie jako 1, 4, 6.

Źródło: Oprac. własne.

Trzy księgozbiory, tj. sochaczewski, skierniewicki oraz rybnowski (il. 1, powiaty 1, 4), przesłały odpowiedzi w formie wiadomości zwrotnej, natomiast informacje na temat księgozbioru wyszogrodzkiego (il. 1, powiat 6) uzyskano podczas wywiadu bezpośredniego. Informacje opisowo-monograficzne są efektem rozmów bezpośrednich. Odpowiedzi na ankietę udzieliło również muzeum w Nieborowie jednakże, ze względu na obszerny opis tamtejszych zbiorów bibliotecznych w literaturze¹, nie uwzględniono nieborowskiego muzeum w niniejszym artykule. Pozostałe muzea objęte badaniem ankietowym, pomimo ponawiania próśb o odpowiedź, nie wyraziły chęci udziału w badaniu, nie podały też przyczyn odmowy.

Muzea, które wzięły udział w badaniach ankietowych są to głównie placówki o charakterze regionalnym, gromadzące zbiory ściśle powiązane z terenem ich działania. Wyjątkiem jest

¹ Por. PIWKOWSKI, W. *Nieborów: mazowiecka rezydencja Radziwiłłów*. Warszawa: Muzeum Narodowe ; Nieborów: Muzeum w Nieborowie i Arkadii, 2005 oraz WEGNER, J. Biblioteka nieborowska. *Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie* 1960, t. V, s. 211-266.

tu muzeum w Rybnie, które stanowi oddział Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie (PMA). Niemniej wszystkie te instytucje mają niezwykle cenne zbiory literatury zarówno fachowej, jak i regionalnej.

Zgodnie z chronologią nadsyłania odpowiedzi na pytania zawarte w ankiecie, pierwszeństwo przypada księgozbiorowi **Biblioteki Naukowej Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą**. Muzeum ma status samorządowej instytucji kultury miasta Sochaczewa. Księga inwentarzowa księgozbioru muzeum rozpoczyna się wpisem z dnia 15 marca 1976 r., zatem tę właśnie datę traktować należy jako początek istnienia księgozbioru. Księgozbiór jest zatem starszy niż samo muzeum, które rozpoczęło swą działalność w styczniu 1977 r. Muzeum przejęło bowiem zbiory biblioteczne Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Sochaczewskiej, stąd wiele starszych publikacji opatrzonych jest pieczętą tego stowarzyszenia.

Il. 2. Siedziba Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą — Muzeum Pomnik.

Źródło: Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą. W: Wikipedia [on-line], [dostęp 13.05.2014].

Dostępny w: <http://goo.gl/nfgD1R>.

Gromadzone zbiory mają charakter wybitnie specjalistyczny, są to głównie regionalia i wydawnictwa historyczne z dziedziny batalistyki. Pozyskiwanie nowych pozycji odbywa się drogą kupna, przyjmowania darów oraz włączania do zbiorów wydawnictw własnych muzeum. Darczyńcami są najczęściej byli lub obecni mieszkańcy Sochaczewa. W 1989 r. zbiory muzeum wzbogaciły się np. o Księgozbiór im. prof. Władysława Pałuckiego, historyka i regionalisty, a także uczestnika bitwy nad Bzurą. Księgozbiór profesora Pałuckiego został przekazany w formie daru przez Antoniego Pałuckiego. Według protokołu z posiedzenia komisji szacunkowej darów, z dnia 10 grudnia 1996 r., zbiór liczy 2156 egzemplarzy książek, czasopism i broszur głównie o profilu historycznym. Białym krukiem w księgozbiorze jest publikacja pt. *Pinkas Sochaczew* wydana w Jerozolimie

w 1962 r. pod redakcją Abrahama Samuela Steina oraz Gabriela Weismana². Publikacja ta to oryginalne wydanie księgi pamięci żydowskich mieszkańców Sochaczewa, w językach jidysz i hebrajskim, z dedykacją członków Światowego Związku Sochaczewian w Izraelu.

Il. 3. Strona internetowa Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą.

Źródło: Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą [on-line], [dostęp 13.05.2014].

Dostępny w: <http://www.e-sochaczew.pl/muzeum/index.html>.

W Bibliotece Naukowej Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą publikacje rozmieszczane są na regałach tematycznie z podziałem na wydawnictwa ogólnoinformacyjne, regionalne, historyczne itp. Łącznie zbiory biblioteki liczą 3845 zainwentaryzowanych pozycji (stan na dzień 25 czerwca 2013 r.). Ponadto abonowanych jest sześć tytułów czasopism. Muzeum ma w swoich zasobach również pojedyncze numery gazet ukazujących się w Sochaczewie w okresie międzywojennym. Z księgozbioru korzystają głównie studenci oraz pracownicy naukowcy. Publikacje dostępne są do wglądu na miejscu dla wszystkich zainteresowanych, istnieje również (w wyjątkowych wypadkach, za pozostawieniem dokumentu) możliwość krótkoterminowego wypożyczenia materiałów w celu ich powielenia.

Muzeum otrzymało w darze system komputerowy Mateusz, w którym powstanie wewnętrzny katalog księgozbioru. Z czasem będzie on dostępny również on-line. Książki biblioteki bywają wykorzystywane jako eksponaty na potrzeby wystaw własnych muzeum,

² Obecnie księga jest dostępna w wersji elektronicznej: SZTEJN, A.Ch., WEJSZMAN, G. Memorial Book of Sochaczew. W: *JewishGen* [on-line]. Jerusalem, 1962 [dostęp 13.05.2014]. Dostępny w: <http://www.jewishgen.org/yizkor/sochaczew/sochaczew.html>.

jak np. podczas ekspozycji dotyczącej rodziny Hugo-Baderów, oraz wypożyczane innym instytucjom, takim jak Miejska Biblioteka Publiczna w Sochaczewie.

Charakter specjalistyczny ma również **księgozbiór Oddziału Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie**, znajdującego się w Rybnie koło Sochaczewa. Oddział ten działa jako ośrodek magazynowo-studyjny od lat 80. XX w.

Il. 4. Pałac Zabłockich w Rybnie — siedziba m.in. Oddziału Muzeum Archeologicznego w Warszawie.

Źródło: Pałac w Rybnie. W: Gmina Rybno [on-line], [dostęp 13.05.2014].

Dostępny w: http://rybno.e-sochaczew.pl/pliki/1837_rybno-palac.pdf.

Księgozbiór został stworzony z dubletów zbiorów zgromadzonych w siedzibie głównej w Warszawie. Są to publikacje z dziedziny archeologii, historii, numizmatyki, geografii, geologii itp. Uzupełnienie kolekcji stanowią wszystkie numery wydawnictw Państwowego Muzeum Archeologicznego (PMA): „Wiadomości Archeologicznych”, „Materiałów Wczesnośredniowiecznych i Starożytnych”, „Materiałów Wczesnośredniowiecznych” oraz inne okazjonalne publikacje PMA. Całość zbiorów zgromadzonych w oddziale w Rybnie liczy 320 pozycji (stan na dzień 27 sierpnia 2013 r.). Księgozbiór służy głównie pracownikom oraz gościom przebywającym na pobytach studyjnych.

Nie mniej ciekawym zbiorem jest księgozbiór podręczny **Izby Historii Skierniewic i Towarzystwa Przyjaciół Skierniewic**. Izba otrzymała status samorządowej instytucji kultury miasta Skierniewic.

Pierwsze pozycje wpisano do inwentarza 2 lipca 1993 r. Publikacje stanowiące własność Towarzystwa Przyjaciół Skierniewic, dla rozróżnienia, opatrywane są stosowną adnotacją przy numerze inwentarzowym.

Il. 5. Dworek modrzewiowy, najstarszy drewniany budynek w Skierniewicach — siedziba Izby Historii Skierniewic. Fot. Zbigniew Gradowski.

Źródło: Sitek, A. Izba Historii Skierniewic. W: *Skierniewice24.pl* [on-line], [dostęp 13.05.2014].

Dostępny w: <http://goo.gl/tfLpDu>.

W siedzibie Izby Historii Skierniewic gromadzone są głównie opracowania dotyczące historii miasta i okolic oraz postaci związanych z miastem. Ponadto dostępne są na miejscu archiwalne numery lokalnych gazet zarówno tych wydawanych współcześnie („Głos Skierniewic i Okolic”, „Informator Tygodniowy Skierniewic”), jak i w okresie międzywojennym³.

Nowe publikacje pozyskiwane są poprzez zakup, przyjmowanie darowizn oraz włączanie wydawnictw własnych. Darczyńcy zgłaszają się najczęściej sami z propozycją przekazania materiałów. Często są to niepublikowane prace magisterskie, dyplomowe itp. Zakupów dokonuje się na podstawie wnikliwej analizy rynku wydawniczego. Natomiast w wypadku, gdy nabycie oryginału jest już niemożliwe, wykonywana jest i włączana do księgozbioru jego kopia. Do unikatowych pozycji księgozbioru skierniewickiego należą *Dzieła* Krasickiego z 1830 r., 1831 r., 1833 r. i 1855 r., w sumie 13 woluminów. Rarytasem są też lokalne wydawnictwa, takie jak „Jednodniówka LO w Skierniewicach” z 1938 r., *Sprawozdanie z działalności samorządu miejskiego z 1934 r.* oraz kserokopie *Historii szpitala i domu starców w Skierniewicach* z 1908 r.

³ SITEK, A. Izba Historii Skierniewic. W: *Skierniewice24.pl* [on-line], [dostęp 13.05.2014]. Dostępny w: <http://www.skierniewice24.pl/index.php/component/k2/item/92-izba-historii-skierniewic>.

Źródło informacji o zasobach Izby Historii Skierniewic stanowią katalogi alfabetyczne i rzeczowe w wersji papierowej. Taka forma prowadzenia katalogu została przejęta od Towarzystwa Przyjaciół Skierniewic, które przed powstaniem Izby Historii Skierniewic samodzielnie gromadziło księgozbiór. Obecnie liczy on 847 pozycji (stan na dzień 9 lipca 2013 r.). Brak możliwości technicznych uniemożliwia w tej chwili komputeryzację i digitalizację posiadanych zbiorów⁴.

Ostatni z analizowanych zbiorów stanowi księgozbiór **Muzeum Wisły w Wyszogrodzie**. Jest to również najmłodsza z placówek objętych badaniem, została bowiem otwarta w czerwcu 2012 r. Muzeum powstało w ramach Centrum Kultury „Wisła”, które stanowi instytucję kultury samorządu miasta i gminy Wyszogród.

Il. 6. Ekspozycja w Muzeum Wisły w Wyszogrodzie oraz stoisko z publikacjami i folderami na 26. Targach Sportów Wodnych i Rekreacji „Wiatr i Woda”.

Źródło: Centrum Kultury Wisła [on-line], [dostęp 13.05.2014].

Dostępny w: <http://goo.gl/gfteIO>.

Historia samego księgozbioru jest jednak dużo dłuższa niż Centrum Kultury „Wisła”. Jego początki sięgają roku 1970, kiedy to utworzono Bibliotekę Oddziału Towarzystwa Naukowego Płockiego (TNP) Wyszogród im. W. H. Gawareckiego. W późniejszym czasie nosiła nazwę Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego Oddział w Wyszogrodzie. Biblioteka ta gromadziła w swych zbiorach wiele XIX- i XX-wiecznych książek o tematyce regionalnej. Udostępnianiem zbiorów zajmował się mgr Edward Olbromski. Po likwidacji Oddziału Towarzystwa Naukowego Płockiego w Wyszogrodzie i utworzeniu Muzeum Wisły, zbiory biblioteczne przeszły we władanie muzeum, pozostając wszakże w tym samym budynku.

⁴ Niektóre księgozbiory nie mają ustalonych formalnych zasad udostępniania. W takich sytuacjach pomijam informację o warunkach dostępności i podaję tylko te wiadomości, które udało mi się uzyskać od pracowników opisywanych placówek.

Obecnie księgozbiór liczy 3740 pozycji (stan na dzień 6 sierpnia 2013 r.). Jedną z cenniejszych książek jest dwutomowe wydanie *Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu podług tekstu łacińskiego Wulgaty przekład X. Jakóba Wujka* drukowanego w Warszawie w 1864 r. Każda publikacja ma własną kartę książki. Zbiory są udostępniane prezencyjnie, w godzinach pracy muzeum, wszystkim zainteresowanym osobom. Dyrekcja Muzeum Wisły dysponuje również katalogiem zbiorów w programie Excel, służącym jako pomoc dla użytkowników księgozbioru. Istniała propozycja stworzenia w Miejsko-Gminnej Bibliotece Publicznej w Wyszogrodzie podkatalogu dla Księgozbioru Muzeum Wisły, jednak nie doczekała się realizacji ze względu na przepisy obowiązujące bibliotekę. Muzeum skupiło się obecnie na powiększaniu ekspozycji, w związku z czym wielkość księgozbioru pozostaje niezmienna.

Podsumowanie

Ważnym aspektem działalności muzeów w zakresie udostępniania literatury jest przyjęcie odpowiedniej polityki gromadzenia. O tym elemencie działalności można mówić w wypadku dwóch opisanych wyżej księgozbiorów, mianowicie: Biblioteki Naukowej Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą oraz księgozbioru podręcznego Izby Historii Skierniewic i Towarzystwa Przyjaciół Skierniewic, bowiem te dwa księgozbiory charakteryzują się pewnym stopniem samodzielności w strukturze swych jednostek.

Zbiory biblioteczne muzeów regionalnych obejmują głównie książki i czasopisma związane tematycznie lub poprzez osobę autora z danym regionem. Duże znaczenia ma również profil działalności samego muzeum, który determinuje konieczność nabywania literatury z określonej dziedziny wiedzy. Zasadą tą kierują się osoby gromadzące księgozbiór Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą. Podstawę doboru książek i czasopism stanowią również potrzeby pracowników, związane z prowadzonymi przez nich pracami lub badaniami naukowymi.

Księgozbiory, niezależnie od zbiorów niezbędnych w bieżącej pracy muzealnej, są wzbogacane również o wydawnictwa stanowiące historyczne dokumenty powstania i rozwoju swojej macierzystej jednostki. Należy jednak pamiętać, że podstawą działalności każdego muzeum jest gromadzenie muzealiów, którymi mogą być również książki i czasopisma. Bywa też tak, że publikacje, z uwagi na osobę byłego właściciela czy też datę lub miejsce wydania, są włączane do inwentarza muzealiów, a nie do inwentarza księgozbioru.

Większość zaprezentowanych powyżej księgozbiorów finansowana jest z budżetu jednostek samorządu terytorialnego. Księgozbiory muzeów regionalnych dają narzędzia niezbędne w pracy zarówno samych muzealników, jak również badaczy, regionalistów, socjologów. Są także cennym źródłem informacji dla osób prowadzących badania genealogiczne. Wszystkie placówki — pomimo czasem skromnych możliwości — starają się dobrze realizować swoje zadania. W tym miejscu należy podkreślić, że główną rolą muzeów jest gromadzenie pamiątek przeszłości, dlatego gromadzenie księgozbioru

schodzi na dalszy plan. Nie oznacza to oczywiście, że ta forma działalności jest pomijana. Wręcz przeciwnie. Właściwie dobierany i gromadzony księgozbiór staje się warsztatem pracy muzealnika, niezbędnym w przygotowaniu materiałów do wystaw, ekspozycji lub lekcji muzealnych. Każdy pracownik muzeum musi poszerzać swą wiedzę, w czym pomocny jest bogaty księgozbiór.

Tab. 1. Księgozbiory muzeów i bibliotek muzealnych będące przedmiotem badań — podsumowanie:

Nazwa instytucji	Typ organizacji zbiorów	Profil gromadzonych zbiorów	Rok założenia inwentarza	Stan inwentarza w III kwartale 2013 r.	Katalogi	Obecność w Internecie	Digitalizacja
Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą	biblioteka muzeum	zbiory ogólnoinformacyjne i regionalne oraz specjalistyczne z zakresu historii i batalistyki	1976	3846	katalog w systemie Mateusz (rozpoczęcie prac)	Strona muzeum ⁵ , profil na Facebooku	nie
Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie (PMA). Oddział w Rybnie k. Sochaczewa	księgozbiór muzeum	dublety zbiorów PMA obejmujące wydawnictwa specjalistyczne z dziedzin takich jak: archeologia, historia, numizmatyka, geografia, geologia itp. oraz wydawnictwa własne PMA	lata 80. XX w.	320	brak informacji	Zakładka na stronie PMA w Warszawie	nie
Izba Historii Skierniewic i Towarzystwa Przyjaciół Skierniewic	księgozbiór muzeum	historia miasta i okolic oraz postaci z nimi związanych, inne regionalia, prasa lokalna	1993	847	katalog kartkowy: alfabetyczny i rzeczowy	Witryna TPS , profil na Facebooku	nie, ze względu na brak środków finansowych
Muzeum Wisły w Wyszogrodzie	księgozbiór muzeum	zbiory ogólnoinformacyjne i regionalne oraz specjalistyczne z zakresu historii, archeologii i sztuki	1970	3740	katalog w programie Excel	Profil Centrum Kultury Wisła na Facebooku	nie

Źródło: Oprac. własne

Bibliografia:

1. Bazy adresowe : Informator o bibliotekach w Polsce. W: *Bazy Biblioteki Narodowej w Systemie MAK* [on-line], [dostęp 15.03.2014]. Dostępny w: <http://mak.bn.org.pl/cgi-bin/makwww.exe?BM=8>.

2. Centrum Kultury Wisła [on-line], [dostęp 13.05.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/gfteIO>.
3. Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą [on-line], [dostęp 13.05.2014]. Dostępny w: <http://www.e-sochaczew.pl/muzeum/index.html>.
4. Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą. W: *Wikipedia* [on-line], [dostęp 13.05.2014]. Dostępny w: <http://goo.gl/nfgD1R>.
5. NAWROCKI, L. *Materiały do bibliografii Sochaczewa i powiatu sochaczewskiego*. Sochaczew: Muzeum Ziemi Sochaczewskiej i Pola Bitwy nad Bzurą, 1991.
6. Pałac w Rybnie. W: *Gmina Rybno* [on-line], [dostęp 13.05.2014]. Dostępny w: http://rybno.e-sochaczew.pl/pliki/1837_rybno-palac.pdf.
7. PIWKOWSKI, W. *Nieborów: mazowiecka rezydencja Radziwiłłów*. Warszawa: Muzeum Narodowe ; Nieborów: Muzeum w Nieborowie i Arkadii, 2005. ISBN 83-7100-230-0.
8. PLEWCZYŃSKI, M., WAGNER, M. *Grody nadwiślańskie: Zakroczym, Czerwińsk, Wyszogród*. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza, 1982.
9. SITEK, A. Izba Historii Skierniewic. W: *Skierniewice24.pl* [on-line], [dostęp 13.05.2014]. Dostępny w: <http://www.skierniewice24.pl/index.php/component/k2/item/92-izba-historii-skierniewic>.
10. SZTEJN, A.Ch., WEJSZMAN, G. Memorial Book of Sochaczew. W: *JewishGen* [on-line]. Jerusalem, 1962 [dostęp 13.05.2014]. Dostępny w: <http://www.jewishgen.org/yizkor/sochaczew/sochaczew.html>.
11. WEGNER, J. Biblioteka nieborowska. *Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie* 1960, t. V, s. 211-266.